

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Міщенко М.С., кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології.

Горенко М.В., викладач кафедри психології.

Анотація. В статті узагальнено та проаналізовано українські та зарубіжні дослідження щодо формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Висвітлено основні компоненти, механізми розвитку готовності до професійної діяльності психолога, та умови її формування.

Ключові слова: професійна кар'єра, кар'єра особистості, професійна діяльність, психологічна готовність, студенти-психологи.

Abstract. The article summarizes and analyzes ukrainian and foreign research on the formation of future psychologists to realization professional careers. The basic components, mechanisms of readiness for professional activity of psychologist and conditions of its formation.

Keywords: professional career, career of person, professional activity, psychological readiness, students-psychologists.

Важливим напрямком професійної підготовки студентів є їх підготовка до здійснення майбутньої професійної кар'єри. Одним із важливих чинників здійснення такої підготовки виступає формування у студентів готовності до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

В Україні проблема фахової підготовки майбутніх практичних психологів найбільшу актуальність набула останнім часом, оскільки з'явилися предметні сфери, де необхідна допомога кваліфікованих психологів-професіоналів. Тому сьогодні в сучасному суспільстві є актуальною проблема готовності майбутніх психологів до продуктивної професійної діяльності та здійснення професійної кар'єри. Зважаючи на те, що головною складовою готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, сплав компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями, представляється важливим розглянути психологічну готовність студентів-психологів до професійної діяльності.

За останній час проведено ряд досліджень, присвячених аналізу психологічної готовності до різних видів діяльності, зокрема, педагогічної (П.П.Горностай, Т.В.Іванова, О.В.Скрипченко, В.А.Сластьонін, С.І.Ніколаєнко, Д.С.Мазоха, О.А.Орлова, О.Л.Жук, О.А.Чернічкіна, І.М.Чорна та ін.), діяльності психолога (О.Ф.Бондаренко, Л.В.Долинська, В.Г.Панок, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелева та ін.).

«Глумачний словник психологічних термінів в українській мові» [2] розглядає «готовність до праці» як поєднання трьох понять, які мають різне значення: 1) у широкому значенні – готовність до будь-якої праці – як результат трудового виховання з раннього дитинства, що виражається в бажанні працювати, в осмисленні потреби брати участь в спільній трудовій діяльності; 2) більш конкретно – потреба в праці, що конкретизується в готовності до праці в певній професії як результат професійного навчання і виховання і підсумок не тільки професійного розвитку, але й соціальної зрілості особистості; 3) найбільш конкретно – готовність до праці безпосередня, що постає у відомих або можливих умовах як результат психологічної підготовки і психічної мобілізації.

Одні науковці підкреслюють, що готовність включає в себе не лише професійні знання, уміння і навички, а також певні особистісні риси. Інші автори підкреслюють потенційні можливості готовності в забезпеченні мобілізаційності на включення у професійну діяльність (А. Ліненко), внутрішніх умов для успішного професійного саморозвитку (О. Пехота), високого рівня професійного саморозвитку (Г. Троцько). Готовність виступає як результат професійно-педагогічної підготовки, так і умовою успішної професійної діяльності.

Як вважає Н.О. Антонова [1], однією з основних причин того, що випускники психологічних спеціальностей не завжди відповідають тим вимогам, які висувають до них як до фахівців майбутня професія та суспільство, є саме низький рівень психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри та професійної діяльності.

Н.О. Антонова зробила узагальнення механізмів розвитку готовності до професійної діяльності психолога, серед яких вона виокремила такі:

- механізм емоційно-вольової саморегуляції (передбачає розвиток здатності до адекватної спонтанності та свідомої регуляції емоційних проявів);
- механізм ціннісно-сислової саморегуляції (передбачає набуття мотивами професійного розвитку статусу особистісного смислу та перетворення мотиву у мету, тобто встановлення відповідності між цілями професійної діяльності й системою особистісних цінностей (сислоутворення) та усвідомлення можливості реалізації особистісних прагнень засобами професійної діяльності);
- механізм самоідентифікації (усвідомлення і прийняття професійної ролі);
- механізм самосуб'єктивації (прояв суб'єктної активності стосовно себе, самостворення себе як суб'єкта життєдіяльності [1]).

Готовність до діяльності виступає як системна характеристика конкурентоспроможного фахівця і може бути використана як інтегральний критерій

оцінки прогнозування конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Організація цілеспрямованого, комплексного процесу поетапного формування і розвитку готовності до діяльності у межах освітнього середовища забезпечує актуалізацію потреби студентів у підвищенні рівня своєї готовності до майбутньої професійної кар'єри, оптимізацію процесу розвитку цього психологічного феномену і передбачає розробку моделі фахівця як орієнтир у професійній підготовці студентів, виявлення змісту готовності випускника ВНЗ до професійної діяльності як пріоритетного напрямку та об'єктивного критерію ефективності освітнього процесу, розроблення та впровадження алгоритму оптимізації процесу розвитку готовності до діяльності, розроблення і впровадження технологій оптимізації процесу розвитку готовності до діяльності, розроблення і впровадження системи формування та розвитку готовності студентів до майбутньої професійної діяльності взагалі і здійснення професійної кар'єри зокрема.

Зокрема, психологічна готовність майбутніх фахівців передбачає наявність системи спонукань, які зумовлюють активність особистості, стійке прагнення до досягнення успіху та прагнення уникнути невдачі; здатність швидко і легко встановлювати контакт з іншими людьми, уміння співпрацювати і спілкуватися; здатність до об'єктивної самооцінки своїх дій і вчинків; спроможність здійснювати свідому організацію і регуляцію своєї діяльності та поведінки, уміння долати труднощі при досягненні мети. Теоретична готовність пов'язана з наявністю в майбутніх фахівців пізнавальних здібностей, здатністю швидко і легко набувати нові знання і вміння, розвиненістю вміння долати несподівані перешкоди, знаходити вихід із нестандартних ситуацій; наявністю в них спеціальних знань; здатністю орієнтуватися в потоці інформації та вибирати серед неї найсуттєвішу тощо. Практична готовність – це здатність майбутніх фахівців до професійної діяльності, уміння застосовувати знання про способи дій на практиці, сформованість професійних умінь і навичок; здатність до контролю за виконанням поставлених завдань, уміння вести облік, аналіз та готувати звіти; сумлінне ставлення до роботи, якісне виконання доручень або завдань відповідно до поставлених вимог, дисциплінованість, пунктуальність і відповідальність. Готовність до реалізації професійної кар'єри характеризується готовністю особистості до самовдосконалення, наявністю продуктивного творчого мислення, здатністю пошуку нововведення при розв'язанні складних професійних завдань.

На основі аналізу літератури можна стверджувати, що психологічна готовність до професійної кар'єри може включати такі основні компоненти:

а) мотиваційний компонент – мотиви, необхідні для успішної професійної кар'єри. Мотиви професійної діяльності роботи включали: фінансові мотиви; мотиви просування в

посаді; мотиви змісту роботи; мотиви взаємовідносин з керівниками та працівниками; мотиви досягнення та визнання.

б) когнітивний компонент – знання, необхідні для успішного здійснення професійної кар'єри.

в) операційний компонент – уміння та навички, необхідні для успішного здійснення професійної кар'єри.

г) особистісний компонент – особистісні характеристики, необхідні для успішного здійснення професійної кар'єри [4].

Обов'язковою рисою психолога-фахівця, як зауважує О.Ф. Бондаренко, є наявність особистісної та професійної ідентичності. Суперечність між особистісним і професійним самоусвідомленням призводить до їх порушення. Фахова ідентичність остаточно формується на достатньо високому рівні оволодіння професією психолога й становить сукупність основних елементів професійного процесу. Проте компенсаторним механізмом на початку професійного шляху є саме особистісна ідентичність, за допомогою якої і відбувається розвиток та досягнення адекватної професійної ідентичності.

Науковці виокремлюють і такі професійно значущі характеристики психолога, які повинні розвиватися в процесі його підготовки: відкритість до нових контактів і вміння їх підтримувати, високий рівень емоційного самоконтролю у процесі спілкування, емоційна привабливість для людей, високий інтелект за високої чутливості, що полегшує орієнтацію в емоційній сфері клієнта, а також відчуття відповідальності за свої дії, усвідомлення межі власної компетентності; певний індивідуалізм і самостійність у прийнятті рішень. Великого значення надають інтелекту психолога, гуманістичній спрямованості його особистості, а саме таким її складовим, як наявність альтруїстичних позицій, високий рівень мотивації до професії, готовність до співпраці та спрямованість на позитивний результат, що й забезпечує успіх у роботі [3].

Розглядаючи психологічну готовність до професійної діяльності як відносно стійку і специфічну для конкретного виду діяльності систему психологічних властивостей особистості, що зумовлює досягнення адекватного вимогам діяльності результату і є умовою для саморозвитку й самореалізації людини засобами професійної діяльності, як критеріїв розвитку психологічної готовності до професійної діяльності психолога Ф.М. Рекешева [5] виділяє рівень таких якостей фахівця:

– особистісна готовність: автономність (самостійність, незалежність); інтернальність (внутрішній локус контролю); адекватна самооцінка; інтегрованість ціннісно-мотиваційної сфери (відсутність виражених внутрішніх конфліктів); гуманістична спрямованість особистості;

– когнітивно-операціональна готовність: загальні інтелектуальні здібності; вербальна креативність; здатність до рефлексії; прагнення до пізнання та саморозвитку; успішність професійного навчання;

– емоційно-вольова готовність: емоційна стійкість, урівноваженість; здатність до саморегуляції та самоорганізації; цілеспрямованість; наполегливість;

– інтерактивна готовність: соціальний інтелект, комунікативні здібності, прийняття інших, комунікативна толерантність, емпатійні здібності;

– внутрішня моральна організація особистості, яка полягає в усуненні у процесі самовдосконалення суперечності між «Я»-реальним та «Я»-ідеальним.

Основна кар'єра психолога здійснюється не в аспекті просування службовими сходами, а в аспекті кваліфікаційного росту. Психолог увесь час робить свою справу, але рівень його підопічних або установ, у яких він працює, за ступенем зростання кваліфікації змінюється. Від цього залежать його престиж, заробіток та ін. Психологам без досвіду роботи досить складно, навіть практично неможливо влаштуватися на престижну високооплачувану роботу. Але сьогодні у багатьох школах та інших освітніх установах є ставки психолога. У багатьох кар'єра психолога починається саме там, де можна починати одержувати первинний досвід.

Процес підготовки майбутніх психологів здійснюється шляхом формування всіх структурних компонентів готовності одночасно. Розвиток компонентів можна реалізувати в умовах спеціально організованого навчання, яке буде спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, формування позитивного ставлення до професійної діяльності психолога.

Український психолог Н.В. Чепелева зауважує, в наслідок цих особливостей, фахова підготовка психолога у вищому навчальному закладі має складатися з двох етапів: підготовчого та діагностичного:

- підготовчий етап: студентів диференціюють за рівнем придатності до роботи з людьми. Мета цього етапу – зорієнтувати їх на різні напрями професійної діяльності та також адаптувати до майбутньої професії активними методами психологічного навчання;
- діагностичний етап передбачає опанування основ психодіагностики й самопізнання та розв'язання особистісних проблем, що можуть завадити в подальшому особистісно-професійному зростанні [4].

Процес формування психологічної готовності до діяльності психолога, вважає Р.Д. Санжаєва [6], походить успішно за дотримання таких умов:

– діагностичних (вивчення й урахування стану компонентів готовності за допомогою начального, проміжного й підсумкового «зрізів», вивчення індивідуально-типологічних особливостей суб'єктів діяльності);

– змістових (оволодіння суб'єктом уміннями організації діяльності відповідно до певного набору критеріїв: рівень і характер мотивації, адекватність змісту і структури діяльності, орієнтаційна, операціональна повнота тощо);

– процесуальних (створення системи знань філософського, психологічного, культурологічного плану з урахуванням специфіки регіону та орієнтованої на загальнолюдські цінності).

Отже, психологічна готовність студентів-психологів до професійної кар'єри – це цілеспрямований вияв потенціалу особистості, що включає їх переконання, мотиви, погляди, почуття, якості характеру, знання, уміння, навички. Готовність досягається в процесі професійної фахової підготовки і є результатом всебічного особистісного розвитку особистості майбутніх психологів з урахуванням вимог професійної психологічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Антонова Н.О. Проблеми діагностики психологічної готовності до професійної діяльності у випускників психологічного факультету / Н.О. Антонова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць. – 2009. – Том X. – Ч. 11. – С. 43–52.
2. Бродовська В. Й. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові: Словник / В. Й. Бродовська, І. П. Патрик, В. Я. Яблонько. – 2-е видання. – К.: ВД “Професіонал”, 2005. – 224 с.
3. Белозерцев Е.П. Педагогика профессионального образования : учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. / Е.П. Белозерцев, А.Г. Пашков. – М., 2004. – 386 с.
4. Канівець Т.М. Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.10 / Тетяна Миколаївна Канівець . – Київ, 2013. – 20 с.
5. Рекешева Ф.М. Условия развития психологической готовности к профессиональной деятельности студентов-психологов: автореф. дис. канд. психол. наук / Ф.М. Рекешева. – Астрахань, 2007. – 20 с.
6. Чепелева Н.В. Професійна культура майбутнього практичного психолога / Н.В. Чепелева // Наукові записки: матеріали звітної-наукової конференції викладачів УДПУ ім. М.П. Драгоманова за 1992 рік. – К., 1993. – С. 121–123.